

Проф. др Дејан Антић*

Филозофски факултет Универзитета у Нишу

ИЗВЕШТАЈ О РАДУ ДРУШТВА ЦРВЕНОГ КРСТА У МОРАВСКОЈ БАНОВИНИ У 1942. ГОДИНИ

Апстракт: Моравски бановински одбор Друштва Црвеног крста у Нишу радио је за време рата и окупације од априла 1941. до 3. марта 1943. године, када је и званично извршено његово укидање. О резултатима рада, Бановински одбор је почетком 1943. године поднео извештај о целокупном свом раду у 1942. години. Извештај који се чува у архиви Црвеног крста у Нишу, преко прегледа прихода и расхода, као и делатности: социјалног рада, обавештајне секције, секције одељка подмлатка, заштите породице и младежи, приказује сложени рад Црвеног крста у условима непријатељске окупације. **Кључне речи:** Црвени крст, Бановински одбор, Ниш, секције, школе, Други светски рат

*

Црвени крст у Нишу је пре почетка Другог светског рата радио као Моравски бановински одбор.¹ Самим тим је имао широку организациону мрежу својих пододбора (подручје јужне, југоисточне, југозападне, источне и једног дела централне Србије).² Након

*dejan.antic@filfak.ni.ac.rs

¹ Уочи немачког напада на Краљевину Југославију, управни и надзорни одбор Црвеног крста у Нишу чинили су председник, потпредседник, 17 чланова управног и седам надзорног одбора, као и службено особље (благајник и секретар) Историјски архив Ниш (даље: ИаН), фонд Главни одбор Црвеног крста – окружни одбор Ниш (1878–1947), (у даљем тексту: ДЦК), кутија (даље: кут) 15, документ број (даље: док. бр) 1/2116.

² Подручје Моравске бановине је обухватало следеће срезове: Нишки, Сврљишки, Прокупачки, Добрички, Косанички, Лапски, Вучитрнски (јужна Србија), Алексиначки, Моравски, Бањски, Белопаланачки, Лужнички, Нишавски, Царибродски, Голубачки, Млавски, Хомољски, Бољевачки, Брзопаланачки, Заглавски, Зајечарски, Тимочки, Кључки, Крајински, Неготински, Поречки (југоисточна и источна Србија), Жупски, Копаонички, Ражањски, Расински, Трстенички, Темнићи (југозападна и централна Србија), Белички, Деспотовачки, Левачки, Параћински, Ресавски и Жички срез

што је извршена административна подела подручја окупиране (уже) Србије крајем 1941. године, Бановински одбор је био преименован у Моравски окружни одбор. Чинили су га среска и општинска повереништва.³

Главни одбор Друштва Црвеног крста својим расписом од 22. маја 1941, изнео је правце будућег рада: указивање помоћи за негу и прехрану болесника по болницама, прехрана и помоћ заробљеника у пролазним и радним логорима, прихват избеглица, помоћ месном сиромашном становништву, обавештајна служба и слање пакета заробљеника са животним намирницама и другим потребама.⁴ Комесар Главног одбора је крајем истог месеца известио да сви одбори Црвеног крста продуже свој хумани рад за који постоји велика потреба.⁵

Један од првих и најпречих задатака Црвеног крста било је указивање помоћи рањеним војницима и грађанима након разарајућег немачког бомбардовања Ниша, 8. априла.⁶ У том послу су великог удела имале и добровољци-болничарке (курсисти), од којих већина није имала завршена санитарску обуку.⁷

Такође је одмах након окупације организовано сакупљање прилога за помоћ унесрећеном становништву. Међутим, како је град доста страдао од бомбардовања, резултат је био прилично слаб.⁸ Нешто касније је у (централна Србија) (Службени лист Моравске бановине за 1935. годину (даље: 1935), број (даље: бр), 2, 20. април 1935, 1-3).

³ ИаН, ДЦК кут. 15, док. бр. 1/297 -8.

⁴ ИаН, ДЦК кут. 16, док. бр. 1/2327

⁵ Исто.

⁶ У истом нападу су биле и оштећене просторије Црвеног крста у Јеронимовој улици, након чега су се канцеларије преместиле у Обреновићевој. Овде се и данас налази седиште Црвеног крста Ниш.

⁷ По окупацији града, секретар Црвеног крста упутио је следећи захтев немачком команданту: „При овоме Одбору раде око 20 добровољних болничарки Друштва Црвеног крста спасавајући болесне, а у смислу Женевске конвенције. Болничарке овај Одбор нема са чим да исхрањује. Ради тога молимо команданта да изда наређење да се једним аутомобилом превезе у овај Одбор извесна количина брашна, масти и шећења ради дељења овим болничаркама. Наше болничарке, на челу са Бановинском секцијом и секретаром исте, готове су да помогну рањеницима свих вера и народности и Команданту немачке трупе унапред захваљују на пажњи према њиховој служби-позиву, које бесплатно са много љубави и пожртвовања врше. Поменуте артикле да узме војна власт из касарне“ (ИАН, ДЦК, кут. 16 – нерегистровани документ. Друштво Црвеног крста бр. 2115. од 9. априла 1941. године).

⁸ ИАН, ДЦК, кут. 16, док. бр. 1/2293/41. Опуномоћеник немачког Црвеног крста је 9. јуна известио Црвени крст у Нишу да ће немачке војне јединице само у случају крајње потребе употребити зграде и други материјал Црвеног крста. Такође је препоручио да се све зграде и локали који се употребљавају за рад Градског одбора обележе заставом Црвеног крста и натписом на српском и немачком језику (ИаН, ДЦК, кут. 16, док. бр. 1/4152).

социјално-економском одбору Моравске бановине израђен правилник за спровођење организације исхране и збрињавање становништва (домицилног и избеглица).⁹ Избеглице су у масама долазиле у Србију (из читаве распарчане Југославије), па и на подручје Моравске бановине.¹⁰

Крајем маја 1941. године најављен је био и долазак великог броја избеглица са подручја Словеније (око 80.000 људи). То је изискивало припремне радове око њиховог смештаја, запослења и исхране. Већина њих је долазила без икаквих средстава за живот и бежала не би ли спасила голи живот.¹¹

У збрињавању избегличке деце, испостава за избеглице при Црвеном крсту у Нишу посветила је нарочиту пажњу. Деца су била смештена по приватним домовима, обдаништима, док је било планирано и отварање једног дома за женску избегличку децу.¹²

Почетком 1942. године, социјално-економски одбор при Начелству Нишког округа морао се суочити са великим проблемима око исхране становништва, јер је ова година била неродна. Поред свеопште глади и поплаве избеглица, Ниш је задесила и мартовска поплава Нишаве. Тако је Црвени крст поред избеглица, заробљеничких породица и сиротиње морао посветити пажњу и на унесрећене од ове поплаве.¹³

Гледано у целини, режим рада Црвеног крста у Нишу је од самог почетка био врло сложен и тежак. Немачки систем, ослоњен у првом реду на полицијски репресивни апарат (немачку тајну и војну полицију), представљао је врхунац суровости. Најпре је Управа полиције, поступајући по наређењу немачких власти о Јеврејима и Ромима, наредила да се из надзорног одбора искључи др Боривоје Бераха,¹⁴ лекар у Нишу. На његово

⁹ *Извештаји и наредбе комесарске управе и Недићеве владе за округ Зајечарски 1941–1942. година, књига 1* – приредио Божидар Благојевић, Неготин-Зајечар, 2006, 30.

¹⁰ ИаН, ДЦК, кут. 16, док. бр. 3/4096; Dr М. Borković, *Kontrarevolucija u Srbiji (Kvislinška uprava 1941–1944)*, књига 1 (1941–1942), Београд, 1979, 195.

¹¹ *Извештаји и наредбе комесарске управе и Недићеве владе за округ Зајечарски 1941–1942. година, књига 1*, 31. Још је јуна 1941. године покренута акција да се један део избеглица запосли код државних и приватних предузећа (*Ниш у листу Ново Време 1941–1944*, приредили Милена Жикић и Бобан Јанковић, Ниш, 2014, 153).

¹² М.Жикић, Б. Јанковић, *н.д.*, 148–149. Црвени крст у Нишу је вршио исхрану сиромашне ваншколске деце – избеглице у дому пододбора „Српска Мајка“, а школске у пододбору „Женског хришћанског покрета. Такође, 40 детета било је смештено и храњено у згради пододбора „Кола српских сестара“ у Нушићевој 16 (*Исто*)

¹³ ИаН, ДЦК, кут. 20, док. бр. 5/2487.

¹⁴ За више података о др Боривоју Берахи види: Дејан Антић, Небојша Озимић, „Судбине и важност логорских лекара – заточеника логора на Црвеном крсту“, *Зборник радова: Историја медицине, фармације, ветерине и народна здравствена култура*, књига 9, Зајечар 2019, 142.

место је дошао трговац Вељко Стефановић, док је председник Јеврејске заједнице врло брзо одведен у логор са осталим Јеврејима.¹⁵

У почетку је службеницима са прописаним ознакама црвеног крста дозвољена нека врста слободног рада, али када је отпочео општенародни устанак на подручју Србије, политика је драстично била измењена. У том смислу је издат и јавни плакатиран проглас, који је носио наслов *Последња опомена*.¹⁶

С друге стране, немачке војне власти су се са придржавале Женевске конвенције и других уговора који су важили за однос са ратним заробљеницима.¹⁷

Један од првих задатака нишког Црвеног крста у новим околностима била је управо брига за бројне ратне заробљенике. Немци нису дозвољавали слободну комуникацију заробљеника са својим породицама услед чега је уследила и интервенција из међународног Црвеног крста у Женеви.¹⁸

Путем плакатираног саопштења од 17. октобра 1941. године, Управа нишког Црвеног крста обзнанила је да ће бити дозвољено слање пакета ратним заробљеницима у Немачкој и Италији. Помоћ је била прикупљана путем касица - прилозима од пролазника на свим прометним местима.¹⁹ Ратне заробљенике су преко Црвеног крста помагале скоро све градске установе у граду.²⁰

Средином октобра извршено је масовно хапшење виђенијих грађана, као и представника градског одбора Црвеног крста. Ухапшени су и председник главног одбора, потпредседник и чланови управног одбора. Након хапшења, Моравски бановински одбор упутио је молбу да се из логора пуне ухапшени чланови.²¹

¹⁵ Дејан Антић, „Страдање нишких Јевреја у концентрационом логору на Црвеном крсту (1941–1944)“, *Јевреји. Српски језик, књижевност, уметност : Зборник радова са XV међународног научног скупа одржаног на Филолошко-уметничком факултету у Крагујевцу (30–31. X 2020)*, књ. II/1, Крагујевац 2021, 263–271; ИаН, ДЦК, кут. 20, док. бр. 1/3354.

¹⁶ ИаН, Збирка плаката-нерегистровано.

¹⁷ ИаН, ДЦК, кут. 20, док. бр. 1/3354.

¹⁸ ИаН, ДЦК, деловодни протокол за 1941. годину.

¹⁹ ИаН, ДЦК, кут. 17, док. бр. 2/5159.

²⁰ ИаН, ДЦК, кут. 24, док. бр. 3/4300, 2/4544, 4605.

²¹ Молба је била упућена санитетском официру при фелдкомандантури, извесном др Голину, и дословно гласи: „У вези вашег усменог тражења част ми је доставити вам имена чланова Управе Друштва Црвеног крста у Нишу, и то: Петар П. Цапуловић, пензионер-инвалид, председник, упуслен од пре 10 година, Влада Фредић, апотекар, I подпредседник Друштва, упуслен од пре 20 година, Андон П. Андоновић, трговац, II подпредседник, упуслен од пре 10 година, Сотир Живковић, пензионер, члан Управног одбора, упуслен од пре 2 године, Драгутин Милосављевић трговац, члан управног

Све до фебруара 1942. године, Црвени крст је без проблема слало пакете затвореницима у логор. Масовнијих одмазди није било и углавном су стрељани кривци из Фелдкомандантуре и полицијских затвора. Када су Немци фебруара 1942. извршили масовно стрељање заточеника из концентрационог логора на Црвеном крсту и Казненог завода, рад Друштва је постао врло опасан, а посете службеника ограничене.²²

Према распису Комесара Друштва Црвеног крста од 10. јула 1942. године, Моравски бановински одбор морао је приступити ликвидацији-распуштању. Такође је имао задатак да своје деловање настави као Одбор за срез Нишки. Одбор је одлучио да до реорганизације Друштва Црвеног крста своје деловање ограничи само на град Ниш и срез Нишки.²³

Овакво ограничавање утицало је и на неке кадровске промене. Владимир Фредић, доскорашњи заменик председника Црвеног крста у Нишу, дошао је у августу 1942. године на место Петра Цапуловића.²⁴

Коначно, Бановински одбор је сазвао велику конференцију посвећену предстојећој реорганизацији Црвеног крста. На конференцији, одржаној 15. септембра 1942. године присуствовало је више од 200 грађана, међу њима

одбора, упуслен од пре 5 година, Петко Букумировић, трговац, члан Надзорног одбора, упуслен од пре 5 година, др. Драги Николић, лекар, члан управног одбора, упуслен од пре 5 година, Драгомир Миловановић, трговац, члан Управног одбора, упуслен од 10. IV 1941. год. Одређен да замењује чланове Управе који су отишли на војну дужност, а према одлуци Управног одбора од 26. септембра 1939. године и упутстава Главног одбора Црвеног крста А.Бр. 14518/39, др. Урош Јекић, лекар, члан управног одбора, упуслен од пре 5 година. Сви ови чланови представљају Управу Друштва Црвеног крста у Нишу, што се види из књига записника овог Одбора. Молите се да се извиди ради чега су именовани чланови овога Друштва притворени, па ако немају нарочиту кривицу, на које лично морају да одговарају, молим да се пусте, како би Друштво Црвеног крста њиховом сарадњом несметано продужило овај племенити рад на указивању помоћи невољнима, за које Црвени крст никада није питао: које је вере или народности, већ помоћ укаже свакоме коме иста затреба. Лица под 1, 2, 3, 4. и 6 су неопходно потребни Друштву Црвеног крста и иста су за свој дугогодишњи рад у Црвеном крсту похваљена од највишег органа Црвеног крста и одликована. Заслужују да им се укаже свако поверење јер су и као грађани потпуно исправни. На срцу им увек лежи беда сиротиње и старали су се од почетка овога рата до данас да Друштво Црвеног крста, само и и једино ради у духу његовога узвиђеног задатка. Ради свега овога треба их што пре ослободити притвора као честите људе“ (ИАН, ДЦК, кут. 18, док. бр. 1/ 6457).

²² Александар Динчић, *Друштво Црвеног крста и концентрациони логор у Нишу (1941–1944)*, „Зборник Народног музеја Ниш“, XVI-XVII, Ниш, 2008, 133.

²³ ИАН, ДЦК, кут. 21, док. бр. 1/4480.

²⁴ ИАН, ДЦК, кут. 21, док. бр. 1/4482.

епископ нишки др Јован Васић, изасланик окружног и среског начелника, школски надзорници, скоро сви учитељи и велики број свештеника околних села. На конференцији је решено да се у свим местима седишта општина Нишког среза образују повереништва Друштва Црвеног крста.²⁵

Оснивачка конференција окружног одбора Српског црвеног крста за округ Нишки одржана је 3. марта 1943. године.

У Архиви Црвеног крста у Нишу сачуван је оригиналан Извештај Бановинског одбора о раду Друштва Црвеног крста у Моравској бановини у 1942. години. Куцан је писаћом машином, и садржи већи број словних грешака, појединих нејасних речи и реченичних формулација. Међутим, упркос наведеним недостацима, примерак овог, до сада необјављеног извештаја, који је рађен на индигу и уредно потписан од стране председника Црвеног крста Владимира Фредића, представља драгоцен извор за проучавање прошлости Ниша и шире околине током ратне 1942. године.

Имајући у виду цивилизацијско-хуманистички значај деловања нишког Црвеног крста у првим годинама Другог светског рата, и руководећи се намером да пружимо скроман допринос у расветљавању историјске истине о страдању и тешкоћама Срба, Јевреја и Рома током нацистичке окупације, у оквиру нашег рада прилажемо интегралну верзију поменутог документа, уз пратећи критички апарат.

ИЗВЕШТАЈ
Бановинског одбора
о раду Друштва Црвеног крста
у Моравској бановини
у 1942. години

Редовна годишња скупштина није одржана у овој години сходно пропису чл. 6 Уредбе о раду и пословању Друштва Црвеног крста у рату.

Упражњена места председника и подпредседника и одсутних чланова управног и надзорног одбора одбор је допунио из редова пуноправних чланова друштва из места.²⁶ На име, у другој половини године дао је оставку на председничку дужност до тадањи председник господин Петар Ц. Цапуловић²⁷, пешадијски пуковник у пензији, и решењем комесара српског друштва Црвеног крста за председника је постављен господин Владимир Фредић, апотекар, дотадањи први подпредседник; истим

²⁵ ИАН, ДЦК, кут. 21, док. бр. 15/4520.

²⁶ Односи се на град Ниш.

²⁷ У извештају који је поднео секретар Моравског окружног одбора стоји да је Петар Цапуловић све више оболевао, па је тако 14. августа 1942. године поднео оставку на положај председника (ИАН, ДЦК, кут. 21, док. бр. 1/4482).

решењем постављени су: за првог подпредседника господин Андон П. Андоновић, трговац; за другог подпредседника господин Сотир Живковић, директор Хипотекарне банке у пензији; на место одсутних чланова господе Веље Костића, који је у заробљеништву, и Петронија Миљковића, који је премештен из Ниша²⁸, па је бановински управни и надзорни одбор имао довољно чланова за правилан рад. Састав одбора био је следећи:

а) Управни одбор:

Председник: Владимир Фредић, апотекар;
Потпредседник: Андон П. Андоновић, трговац;
Потпредседник: Сотир Живковић, директор Хипотекарне бан. уп.
Чланови: Јулка Јанковић, пензионерка;
Сава Н. Костић, рентијер;
Др. Урош Јекић, Управник душевне болнице;
Влајко Станковић, трговац;
Драги Милосављевић, трговац;
Сотир Благојевић, предузимач;
Др. Драги Николић, Шеф општина санитета;
Војислав Николић, трговац из Сврљига;
Миленко Марковић, професор
Драгомир Миловановић, трговац
Видоје Миловановић, трговац

б) Надзорни одбор:

Председник: Блажа Л. Пилетић, Срески начелник у пенз.
Чланови: Петко Букумировић, трговац;
Пера Николић, помоћник упр. Окр. уреда;
Стеван Јеремић, трговац;

Марјан Марјановић, трговац, као заменик члана надзорног одбора г. Мике Хаџи Пешића, трговца, који је у заробљеништву.

Избор секција и чланова појединих секција у смислу Чл. 22 правила извршен је на заједничкој седници бановинског управног и надзорног одбора одржаној 19. марта 1941. године одмах после одржане годишње скупштине, те тај избор није вршен у 1942. години. Међутим, у току године, формирана је секција за дочек избеглица и заробљеника који се групно враћају из заробљеништва. Формирање секције извршено је сходно чл. 22 друштвених правила а исто формирање одобрио и главни одбор Српског друштва Црвеног крста својим актом А. Бр. 6592 од 11. јула 1942. године.

²⁸ Прешао је у своје родно село Доње Драговље.

Према томе одбор је имао ове секције:

Административну, економскофинансиску, санитарску, секцију за заштиту породице деце и младежи у (која се грана у два одељка); Обавештајну секцију; и секцију за дочек избеглица и заробљеника и одбор госпође.

Секције су сачињавала следећа лица:

Административну: Председник: Владимир Фредић, до избора за председника

Шеф секције Радојица Д. Станковић, секретар бановинског одбора; чланови: Влајко Станковић и Воја Николић.

Економско-финансиску: Председник: Андон П. Андоновић; чланови: Сотир Живковић и Сава Н. Костић.

Шеф секције: Радојица Станковић, секретар одбора: Чланови: Г-ђа Мара Михаиловић, председник одељка за заштиту породице, деце и младежи, Миленко А. Марковић, председник одељка подмладка, који је у септембру преузео дужност председника секције, пошто је г. Фредић Владимир именован за председника управе. Чланови ове секције били су у исто време и чланови одељка. На сарадњу су позвате и све председнице женских друштава и управитељи свих школа.

Обавештајну секцију: Шеф секције Радојица Д. Станковић, коју дужност врши од почетка формирања секције до данас, тј. од почетка рата.

Секција за дочек избеглица и заробљеника: Председник Влајко Станковић, трг, чланови: Драги Милосављевић, члан управе, Радојица Д. Станковић, секретар одбора и др Славољуб Милосављевић, лекар одбора. На сарадњу су позвани: Никола Дрезгић, индустријалац, Никола Бањац, књијар, Љубомир Крстић, шеф секретаријата Хипотекарне банке, Бора Говедарица, званични представник одељка за исхрану Општине Нишке и испоставе комесаријата за избеглице и заробљеника. У овој секцији сарађивали су и сви добровољни службеници бановинског одбора.

Женски одбор госпођа: Председница Г-ђа Јулка Јанковић; чланице: Вукосава П. Цапуловић, Белка Живковић, Станка Ристић, Мара Драгише Цветковић и све председнице женских друштава у Нишу.

ИМОВНО СТАЊЕ – ПРИХОДИ И РАСХОДИ:

Буџет Бановинског одбора за 1942. годину предвидео је приход у укупном износу од динара 1.515.530.51 а толико и расхода по свима партијама и позицијама расхода. Међутим, укупан буџетски приход у прошлој години изнео је динара: 3.822.651,12 више од предвиђене суме за динара 2.307.075.61. Укупан буџетски расход пак износи динара 3.186.296,24 дакле од предвиђене суме за динара 1.670.715.73. Према томе буџетски суфицит износи динара 636.354.88. Ова сума која се показује као суфицит

пренета је у буџет за 1943. годину а њена расподела и утрошак се предвиђа: за исплату депозита из прошле и ранијих година динара 88.051,95 и на указивање помоћи невољнима 545,892,93. Међутим, постоји суфицит и код ван буџетских прихода за динара: 42.768,59. Овај износ је додат суми која је пренесена у буџет као буџетски суфицит те се у буџет за 1943. годину има пренети неутрошени износ и то: 93.534,70 динара за измирење депозита и 585.588,77 динара на име указивања помоћи, свега динара 679,123,47 (види буџет за 1943. годину на стр. прихода партија „Пренето из 1942. год“).

Мада се код израде прошлогодишњег буџета водило код предвиђања прихода о приликама у којима се налазимо, а код предвиђања расхода о стварним расходима-потребама, поједине партије прихода надбације²⁹ су предвиђене суме и то: од готовине дате на приплод, од улога добротвора и сталних чланова, од дотације општине; а партије: од имовине у вредећим папирима од улога чланова-сталних из Бановине, дотације Округа и општине нишке – нису оствариле ни пет пара у току године. Тако исто и партија од прославе недеље Црвеног крста није остварена јер прослава недеља није изведена. Дефицит код ових партија накнађен вишком прихода од других партија и то: од редовних и помажућих чланова из Ниша, од разних добротворних прилога и помоћи и доприноса пакетног одељења, а ту улази и помоћ главног одбора од 1.000.000 динара примљена искључиво за ратне заробљенике.

По појединим партијама расхода учињена су прекорачења, али се је водило рачуна да та прекорачења иду упоредо са оствареним приходима за покриће тих прекорачења. Дакле, расходи су се чинили у границама остварених прихода без обзира на буџет који је предвидео приходе и расходе по појединим партијама, јер у данашњим приликама и не може се предвидети стварни приходи и стварни расходи.

Са оваквим исходом завршног рачуна Моравског бановинског одбора који показује вишак прихода од предвиђене суме за динара 3.307.787 (рачунајући овде и ванбуџетске приходе) могло би се рећи да можемо бити потпуно задовољни што је пак опадање прихода код појединих партија наступило. Ту су посредни данашње прилике и немогућност да се у данашњим тешким приликама појединце партије које су ранијих година биле остварљене, остварљене. Запажа се нарочито пораст партија прихода: чланарима редовних чланова из Ниша. Док је ранијих година ова партија доносила приход по неколико хиљада динара, сада је показала приход од 43.124, што значи да је у Нишу учлањено из грађанства близу 2.000 динара Д.Ц.К.

Поред рачуна изравнања који показује целокупно имовно стање Моравског бановинског одбора Друштва на дан 31. децембра 1942. године,

²⁹ Тако у оригиналу.

т.ј. на дан ликвидације прилажемо и годишњи рачун одбора и одељка подмлатка и одељка за заштиту од дин. 43.124, а одмах по закључењу благајне предао је чланарину од 426 редовних чланова у динара 10.224. Упис чланова из грађанства вршио је Главни одбор на подручју државе, а овај Одбор примио је члански улог државних чиновника од неколико организација и у укупном износу 100% доставио Главном одбору приликом тромесечног обрачуна.

Рад на упису у чланства и пропаганду водила је Административна секција уз сарадњу Секције за заштиту породице, деце и младежи, а у духу решења конференције, одржане 5. септембра 1942. године у циљу проширења и употпуњавања друштвене организације у Нишу и срезу нишком. У свима сеоским општинама Среза нишког образована су повереништва Црвеног крста и многа повереништва су радила са нарочитим успехом поред осталог и на упису чланства.³⁰ Сва таква Повереништва претворена су у

³⁰ Преглед повереништва по општинама изгледао је на следећи начин: Општинско повереништво Друштва ЦК у Горњем Међурову: Крста Ђоковић, управитељ школе у Горњем Међурову, Бошко Јовановић, председник општине, Живојин Поповић, свештеник, Ђура Вешовић, управитељ школе у Белотинцу, Мирко Ђорђевић, управитељ школе у Паси Пољани и Драгољуб Димитријевић, управитељ школе, повереништво у Габровцу: Владимир Мијалковић, управитељ школе у Габровцу (стрељан од Немаца 1943), Стеван Милошевић, председник општине, Милутин Петровић, свештеник, Спира Алексић, деловођа, Велимир Милуновић, управитељ школе у Бербатову, Буразор Ненад, управитељ школе у Вукманову, повереништво у Хуму: Михајло Јовановић, председник општине, Ђорђе Поповић, свештеник, Петар Николић, деловођа, Риста Камбасковић, управитељ школе у Бреници, Даринка Стаменковић, управитељ школе у Горњем Комрену (стрељана од партизана 1944), Вера Јатић, управитељ школе у Доњем Комрену, Јелена Петровић, управитељ школе у Лесковику, Спира Стошић, управитељ школе у Рујнику, Душан Поповић, бивши чиновник из Хума, повереништво у Вртишту: Мирјана Гачић, управитељ школе у Вртишту, Милорад Стојановић, председник општине, Милан Поповић, свештеник, Петар Ћирић, деловођа, Текица Данилов, управитељ школе у Горњој Топоници, Александар Јањић, управитељ школе у Мезграји, Драгољуб Савић, управитељ школе у Чамурлији, повереништво у Горњој Врежини: Видосава Алексић, управитељ школе у Г.Врежини, Милан Милошевић, председник општине, Вукашин Пејић, свештеник, повереништво у Горњем Матејевцу: Спасенија Марковић, управитељ школе, Младен Јанковић, председник општине (убијен крајем 1942. од партизана), Вукашин Пејић, свештеник, Јеленко Николић, деловођа, повереништво у Доњем Матејевцу: Десанка Симоновић, управитељ школе у Д.Матејевцу, Ранђел Филиповић, председник општине, Јеленко Ђокић, свештеник, Цветко Ристић, деловођа, Грујица Ђурић, управитељ школе у Доњој Врежини, повереништво у Новом Селу: Милица Недељковић, управитељ школе у Доњем Међурову, Живојин Младеновић, председник општине, Живојин Поповић, свештеник, Душан Михајловић, деловођа, Блажо Бошковић, управитељ школе у Чокоту, Предраг Нешић, управитељ школе у Лалинцу, повереништво у Кнез Селу: Момчило Цветковић, управитељ школе у Кнез Селу, Благоје Бранковић, председник општине, Радослав

Митић, свештеник, Живојин Николић, деловођа, Никола Стојчић, управитељ школе у Јасеновику, повереништво у Каменици: Радомир Јовановић, управитељ школе у Каменици, Милан Митић, председник општине, Димитрије Поповић, свештеник, Благоје Јањић, деловођа, повереништво у Малошишту: Драгослав Ђорђевић (интерниран за Немачку 1943), управитељ школе у Малошишту, Младен Ранђеловић, председник општине, Јордан Костић, свештеник, Плеше Мирослава, управитељ школе у Кнежици, повереништво у Крављу: Љубомир Стојановић, управитељ школе у Крављу, Трифун Жикић, председник општине, Бранислав Поповић, свештеник, повереништво у Малчи: Загорка Вучковић, управитељ школе у Малчи, Димитрије Митић, председник општине (убијен од Дражиних четника 1943), Никола Ранчић, свештеник, Стојадин Јовић, деловођа, повереништво у Поповцу: Душан Анастасијевић, управитељ школе у Поповцу, Светозар Марјановић, председник општине, Душан Михајловић, деловођа, Владислав Веселиновић, управитељ школе у Медошевцу, повереништво у Миљковцу: Драгомир Ђорђевић, управитељ школе у Миљковцу, Драгутин Барлајић, председник општине, Бранислав Поповић, свештеник, Милан Јовановић, деловођа, Милутин Марковић, управитељ школе у Паљини, Радомир Петровић, управитељ школе у Церју, повереништво у Трупалу: Веселин Голубовић, председник општине, Милан Поповић, свештеник, Милоје Антић, деловођа, повереништво у Доњој Студени: Иван Нерат, управитељ школе у Доњој Студени, Славко Николић, председник општине, Ђорђе Николић, свештеник, Слободан Јовановић, управитељ школе у Банцареву, повереништво у Првој Кутини: Милутин Јањић, управитељ школе у Првој Кутини, Петроније Николић, председник општине (убијен од партизана 1943), Василије Поповић, свештеник, Миленко Младеновић, деловођа, Коста Калашић, управитељ школе у Брзом Броду, Живота Радосављевић, управитељ школе у Радикиној Бари, Вера Поповић, управитељ школе у Сувом Долу, повереништво у Великом Крчимиру: Ђорђе Петровић, управитељ школе у Великом Крчимиру, Владимир Стаменковић, председник општине, Крста Поповић, свештеник, повереништво у Великом Вртопу: Љубомир Ивковић, председник општине у Великом Вртопу, Крста Поповић, свештеник, повереништво у Личју: Станко Танчић, управитељ школе у Личју, Сретен Стаменковић, председник општине, Александар Сотухин, свештеник, Драгољуб Петровић, деловођа, Војислав Петровић, управитељ школе у Горњем Драговљу, Сава Тасић, управитељ школе у Ступници, повереништво у Доњем Душнику, Видосава Петровић, управитељ школе у Горњем Душнику, Тодосије Цветковић, председник општине, Петроније Миљковић, свештеник (убијен од партизана 1943), Стојча Миљковић, деловођа, Славко Ивковић, управитељ школе у Доњем Драговљу, Добросав Јанковић, управитељ школе у Овсињинцу, Миливоје Огњановић, управитељ школе у Сопотници, повереништво у Гацин Хану: Петар Антић, управитељ школе у Гацином Хану, Михајло Величковић, председник општине, Риста Поповић, свештеник, Ранђел Стаменковић, деловођа, Мирко Павловић, управитељ школе у Јагличју, Вукадин Милојковић, управитељ школе у Драшковој Кутини, повереништво у Гркињи: Крста Динић, управитељ школе у Гркињи, Петар Милић, председник општине, Риста Поповић, свештеник, Антанас Митић, деловођа, Стојан Стојановић, управитељ школе у Власу, Сима Недељковић, управитељ школе у Мариној Кутини, повереништво у Горњем Барбешу: Анђелија Ђорђевић, управитељ школе у Горњем Барбешу, Петар Антић, председник општине, Јеврем Стојиљковић, свештеник, Костадин Антић, управитељ школе у Доњем Барбешу, Мирослава Петровић, управитељ школе у Дукату, Светислав Бркић, управитељ школе

општинске одборе друштва Црвеног крста и та повереништва ставила су себи у задатак да упишу све домаћине села у чланства Ц.К. тако да ниједан члан породице неостане неучлањен без обзира на материјално стање, јер и најсиромашнији грађанин у данашњим приликама може да одвоји 24 динара и да тиме помогне друштво Ц.К. у извршењу његових тешких дужности. У почетку месеца фебруара 1943. године одржаће се састанак председника повереништва и општинских одбора са подручја среза нишког са председником административне и секције за заштиту породице, деце и младежи и том приликом добити потпун извештај о раду повереништава и општинских одбора у 1942. год. на упис у чланства и прибирању прихода за циљеве Црвеног крста.

Уписивање чланства у главом вршили су реонски пододбори а ових пододбора у Нишу има свега 7.

СОЦИЈАЛНИ РАД

Рад на социјалном зближавању невољних сматрао је Одбор за један од својих главних задатака. У том правцу је развијао сталну и живихну делатност, са успехом који није за потцењивање. Истина, Одбор ни једној категорији невољника није могао обезбедити сталну помоћ већ је

у Топоници, повереништво у Јелашници: Божидар Богдановић, управитељ школе у Јелашници (стрелан од Немаца 1943), Видоје Голубовић, председник општине, Живојин Новаковић, свештеник, Војислав Митровић, деловођа, Љубица Стојановић, управитељ школе у Просеку, Мандић, управитељ школе у Раутову, повереништво у Островици: Стојан Атанацковић, управитељ школе у Островици, Михајло Цветковић, председник општине, Градимир Поповић, свештеник, Михајло Думић, управитељ школе у Куновици, повереништво у Нишкој Бањи: Др Коста Христић, лекар и управник Бање, Станко Цветковић, председник општине Нишка Бања, Бошко Ђорђевић, чиновник Управе Нишке Бање, Радомир Поповић, пензионер из Нишке Бање, Миливоје Милинковић, хотелијер из Нишке Бање, Радомир Бојовић, шеф железничке станице Нишка Бања, Павле Раденковић, земљорадник, Гаврило Цветковић, земљорадник, Милисав Кандић, трговачки путник, Јеротије Николић, пензионер, Крста Јовановић, радник, Марко Цветковић, пензионер, Никола Веселиновић, земљорадник, Живојин Новаковић, свештеник, Ђорђе Марковић, службеник, Инж.Љубомир Константиновић, Младен Стефановић, трговац, Михајло Живковић, службеник, повереништво у Ореовици: Сибин Ранђеловић, управитељ школе у Пасјачи, Таско Благојевић, председник општине, Никола Ристић, свештеник, Богосав Милетић, деловођа, повереништво у Русни: Божидар Ралевић, управитељ школе у Русни, Василије Ранђеловић, председник општине, Јеврем Стојиљковић, свештеник, Милутин Димитријевић, деловођа, Јосип Јурданић, управитељ школе у Чечини, повереништво у Чагровцу: Мирко Јоксимовић, управитељ школе у Ћелијама, Благоје Младеновић, председник општине, Тома Спасић, свештеник, Обрад Илић, деловођа, повереништво у Сићеву: Јордан Јовановић, управитељ школе у Сићеву и Владан Петровић, председник општине, Јеромонах Анатолије. (ИаН, ДЦК, кут. 21, док. бр. 15/4520).

помоћ указивао повремено, према потребама и уколико су дозвољавала расположива средства, али је помоћ указивао свакодневно и настојао је да у ту сврху прибави што више средстава.

Већ у току месеца фебруара, изведена је једна сабирна акција за помоћ жртава рата и том приликом је прикупљено преко 300.000 динара. У ту сврху, међутим, у току месеца августа, изведена је једна сабирна акција, у оквиру акције препоручене и вођене од стране Главног одбора, те је опет прикупљено 416.520 динара.

У априлу месецу задесила је Ниш једна елементарна несрећа: поплава великих размера у крајевима настањеним углавном сиротињом.³¹ Многобројне породице су остале без крова над главом, без икаквих намирница, а често и без довољно одеће. Одбор је одмах прикупио податке о стању поплавлених, делом преко власти и делом преко својих изасланика и најсиромашнијим страдалницима је указао прву помоћ. Помоћ се састојала у спасавању имовине поплавлених из воде, у дељењу хране најсиромашнијима, а делом у новчаним потпорама – према предлозима одређених комисија. За ову сврху је и од Главног одбора примљена помоћ од 20.000 динара, а утрошено је укупно 49.200 (четрдесет девет хиљада две стотине динара на указивању помоћи поплавленима).

Све већи број сиромашних и незбринутих породица из места обраћа се Одбору свакодневно за помоћ, па се Одбор трудио да и патње ових невољника ублажи у што већој мери. Помоћ је свакодневно указивана, а првенствено заробљеничким породицама, болесницима и немоћнима и породицама са недораслом децом. На ове појединачне помоћи издато је у току године преко 4.000.000 динара. Ове појединачне помоћи указиване су по усменим и писменим молбама појединаца који су се одбору обраћали. Одбору је врло тешко било да увек тачно оцени оправданост молбе и стварне потребе молиоца, а нарочито у хитним случајевима, када се нису могли проверавати наводи из молбе. Због тога је одбор ставио у задатак новооснованим реонским пододборима у Нишу да попишу у својим реонима све заробљенике, избегличке и остале сиромашне породице и појединце, који могу доћи у обзир за помоћ од стране Црвеног крста, па је створена једна врста картотеке невољних. Па и поред тога, а да би се помоћ указивала што целисходније, Одбор само изузетно указује помоћ

³¹ Већ у рано пролеће 1942. године овај крај Србије су погодиле и велике поплаве услед изливања Нишаве и Јужне Мораве, а штета је била процењена на 10-11 милиона динара. Главни задатак сеоских општина, до почетка јесење жетве, био је да организују миграционе и радове на осигурању одбрамбених насипа поред Мораве. Од нишког Црвеног крста је тада захтевана помоћ у житу или пшеници. (Александар Динчић, *Алексиначко Поморавље у рату и окупацији (1941-1944)*, „Алексинац и Поморавље у прошлости-зборник радова са научног скупа одржаног 3. септембра 2021. године у Алексинцу“, Алексинац, 2022, 295).

невољницима који му се обраћају непосредно, а редовно је указује само на предлог надлежног реонског пододбора.

Посебну врсту ратних жртава представљају избеглице из разних крајева, па је њима посебно и обраћена пажња од стране овог одбора. Да би се помоћ могла указати свим избеглицама што пролазе кроз Ниш или долазе у Ниш, основана је при одбору посебна секција за дочек и прихват избеглица и заробљеника који се у групама враћају.³² Уз сарадњу чланова ове секције, успео је одбор дати динара 3000 (три хиљаде). Ради прихватања ових избеглица, Хрватски Црвени крст у Нишу је упутио своје представнике који су се обратили овдашњем одбору Црвеног крста за помоћ и сарадњу, те их је одбор свесрдно помогао у границама своје могућности.

Србима избеглицама, настањеним у Нишу и непосредној околини одбор је у току протекле године указивао разне помоћи, рекло би се у већој мери него месној сиротињи. Почетком године, пред Божићне празнике избеглицама у Нишу је раздељено 7.000 (седам хиљада) килограма кромпира и већа количина брашна и шећера, а у току године су стално указиване појединачке помоћи у новцу, одећи, обући и лековима.

Као што је сачекивала све транспорте избеглица, секција за дочек и прихват избеглица и заробљеника је сачекивала и све групе наших заробљеника који су се групно враћали из заробљеништва. Свима таквима заробљеницима указата је потребна помоћ, а заробљеницима смештеним у овдашњој војној болници, који нису са подручја Србије, или немају никог да их посећује и помаже, представници овог одбора повремено чине посете и односе разне понуде.

У току целе године Одбор се старао о слању пакета нашим заробљеницима у Италији и Немачкој. Најпре самостално, а доцније у сарадњи са органима државних пошта, образовао је пакетно одељење у коме се пакују и предају пошти пакети за наше заробљенике. Ово одељење прима пакете од прихатних лица, адресоване на поједине заробљенике, а по потреби и својим могућностима снабдева пошилиаоце разним потребама за све пакете, као што су: кутија, пак папири, цигарете, шећер, пекмез, суве шљиве итд. Добровољни сарадници-службеници Црвеног крста прегледају садржај и помажу приликом паковања како би пакети што правилније и исправније били отпремљени. У одељењу се примају и пакети племенитих појединаца за непознате заробљенике, као и пакети

³² У извештају социјално-економског одбора Моравске бановине од 26. јуна записано је следеће: „Свакодневно долазе у Ниш избеглице из Јужне Србије, који се од стране овог Одбора распоређују по местима Моравске бановине. Како они на путу проводе по десетак дана у вагонима, често без хране, то нам је част умолити Вас да се на железничкој станици у Нишу организује, од стране вашег Одбора, прихват и да им се за време боравка у Нишу на железничкој станици пружи помоћ у храни“ (ИаН, ДЦК, кут. 16, док. бр. 3/4096).

прикупљени и спремљени од стране организације подмлатка Црвеног крста у другим установама и подручних организација Друштва Црвеног крста – за непознате заробљенике. Најзад, Бановински одбор је из својих средстава слао све већи број пакета појединцима – појединим заробљеницима који су му доставили пакетске спроводне листе (пакетшајн), као и по пакетским спроводницима примљеним од Главног одбора. Број пакета из сопствених средстава Бановински одбор стално повећава, тако да је њихов број у последњим месецима постигао 1000 (хиљаду) месечно. Овоме је у много допринео и Главни одбор Друштва тиме што је у ову сврху дарежљиво упутио своју помоћ од 1.000.000 (један милион динара). Поред тога, Бановински одбор о свом трошку допуњава велики број сиромашних пошиљалаца, који ради предаје донесу слабо опремљене пакете. У току године, пакетно одељење је примало и отпремало приватне пакете за одређене заробљенике, пакете прикупљене у виду добровољних прилога за непознате заробљенике од појединаца из разних установа и послало је из средстава Бановинског одбора укупно ...³³ пакета, поред тога што је одбор из својих средстава допунио знатан број слабије опремљених пакета сиромашних пошиљалаца. При томе, особље друштва помаже при паковању свих ових пакета а одбор многим установама, које су за пакете прикупиле прилоге у новцу и нису биле у могућности да прибаве потребне намирнице, уступа по набавној цени намирнице које је сам прибавио за слање пакета, како би тим установама омогућио слање што већег број пакета. Овом приликом мора се одати дужно признање општинским повереништвима Друштва Црвеног крста у срезу Нишком на пожртвованом старању за наше заробљенике, као и свима нишким школама-организиацијама подмлатка Црвеног крста. Чим је наговештена реорганизација управних органа друштва а Бановинском одбору одређен делокруг Српског одбора Срез Нишки до оснивања окружних одбора, овај Одбор је сазвао конференцију представника сеоског становништва и свих општина у срезу Нишком и организовао повереништва Друштва Црвеног крста у свима општинама. Повереништвима су дата потребна упутства и упућен им је апел за што живљи рад на ублажавању невоља проузрокованих ратом и повереништва су приступила раду. Особита пажња је поклоњена указивању помоћи нашим заробљеним сународницима и повереништвима су стављене на расположење пакетне налепнице. Сва су повереништва послала одређени број пакета, а нека и више него што се од њих очекивало, тако да ниједно повереништво није послало мање од пет пакета. У слању пакета нарочито су се истакла повереништва: Горњи Матејевац, Каменица, Хум, Русна који су послали по 30, 40 и више пакета. При томе ваља имати на уму да

³³ У извештају стоји празан простор за број послатих пакета, али тај број није уписан.

је поменута конференција одржата у септембру и да су повереништва тек после тога основана..

РАД НА ОБАВЕШТАВАЊУ О ЗАРОБЉЕНИЦИМА И НЕСТАЛИМА (Обавештајна секција)

Одмах по избијању рата образована је Обавештајна секција која је већ у 1941. години развила живу делатност, обавестила хиљадама породицама о њиховим припадницима – војним обвезницима, као и заробљенике о њиховим породицама а хиљадама породица са подручја Србије довела је у везу са њиховим припадницима на ослалим подручјима окупираним од стране разних држава.

Рад ове секције у протеклој години није ни уколико смањен, пошто се још увек слична обавештења траже од Црвеног крста, траже у врло великом броју и обавештајна секција овог одбора по свим молбама предузима потребне кораке и настоји да прибави сва обавештења која се од ње траже. У току године секција је примила...³⁴упитних листа којима се траже војни обвезници који се још никако нису јавили својим породицама и по свима је предузела потребне кораке и у већини случајева је успела да прибави преко Главне обавештајне секције у Београду-податке о судбини таквих обвезника. Исто тако секција је преко главног одбора тражила обавештења о судбини многих ратних заробљеника који су се првобитно јавили а затим су престали да дају гласа о себи; у свима овим случајевима је секција успела да обавести породице о судбини њихових заробљених припадника. Исто такву пажњу је секција поклонила и прибављању обавештења о цивилним лицима која су после рата остала у иностранству или другим окупираним покрајинама, а породице су им у Србији, а у оквиру тога рада примила је и отпремила ...³⁵ писама на међународним упитницима Црвеног крста. Секцији је пошло за руком да уз одобрење окупаторских власти успостави везу између заточеника у концентрационом логору у Нишу и њиховим породицама.³⁶ Представници секције под надзором логорске страже редовно су посећивали логор два пут недељно и притвореницима односили чисто рубље³⁷, прибор за умивање и чишћење, а по специјалним дозволама и

³⁴ У извештају је такође остављен празан простор за број примљених пакета, али није био уписан.

³⁵ Такође је изостављен број отпремљених писама.

³⁶ Ово је важило само до септембра 1942. године. Након тог месеца, немачка команда је саопштила како више неће давати информације о судбинама заточених политичких криваца, већ само о лицима која су оквалификована ратним заробљеницима (ИаН, ДЦК, кут. 23, док. бр. 1/349; 1/525; 1/535; 1/707).

³⁷ Односило се само за заточенике који су боравили у Нишу.

животне намирнице, цигарете и др. Ове пакете примила је секција од породица притворенчких а повремено је притвореницима указивала помоћ и из средстава одбора, обично приликом већих празника. У исто време изасланици секције су од притвореника примали пакете са нечистим рубљем и дотрајалом одећом, па их предавали њиховим породицама. Овом приликом треба напоменути да је одбор примио на издржавање синчића пок. Јованке Поповић, учитељице, старо 2.1/2 месеца, сместио га у овдашњу државну болницу и стара се о њему пошто у логору није било услова да се дете однегује.³⁸

Целокупан рад обавештајне секције врше добровољни службеници одбора, под вођством секретара, као шефа секције, и врше га предано и са успехом. Нарочито се у том раду истичу добровољни службеници-це: Миодраг Сентић, студент права, Кринка Виторовић, студент права, Бранка Ристић и др. који раде повремено и по потреби.

**РАД СЕКЦИЈЕ ЗА ЗАШТИТУ ПОРОДИЦЕ, ДЕЦЕ И МЛАДЕЖИ
СРПСКОГ ДРУШТВА Ц.К. ОДНОСНО
-ОДЕЉКА ПОДМЛАТКА
-ОДЕЉКА ЗА ЗАШТИТУ ПОРОДИЦЕ, ДЕЦЕ И МЛАДЕЖИ:**

Секцију за заштиту породице, деце и младежи Бановински одбор је основао при крају 1941. године, тако да 1942. година представља заправо прву годину њеног рада. И поред тога што је секција један од најмањих огранака друштва Црвеног крста, она је у свом раду постигла значајне резултате и знатно је допринела да се са успехом испуне задаци Црвеног крста. По себи се разуме да у организацији сама секција има и недостатака, јер је ова млада установа тек у развоју, али се одбор нада да ће се уз добру вољу свих позватих ускоро отклонити сви недостаци и да ће секција своју делатност развијати са све већим успесима.

Већ самим називом секција назначени и њени задаци. Врста и обим њеног рада видеће се из посебних извештаја о раду њених одељака, одељка подмлатка и одељка за заштиту породице, деце и младежи. Овом приликом напомињемо само да задаци и сам рад ових одељака у току прошле године још нису строго подвојени, већ су извесне гране послова

³⁸ Нишки окружни одбор је 13. јануара 1943. године писао: „Изволите издати госпођи Богумили Атанацковић, економу кујне при дому „Српска мајка“ 1/2 кгр. шећера који ће се дати беби Јованке Поповић, затворенице у концентрационом логору у Нишу. Беба се налази у овдашњој грађанској болници“ (ИаН, ДЦК, кут. 23, док. бр. 1/118). Јованка Поповић је било лажно име Милице Шуваковић, која је била стрељана у мерама одмазде 15. децембра 1942. године (Мирослав Миловановић, *Немачки концентрациони логор на Црвеном крсту у Нишу и стрељања на Бубњу*, Београд-Ниш, 1983, 216)

вођене заједнички од стране оба одељка. У првом реду заједнички се воде кухиње Црвеног крста у Нишу за сиромашну децу, јер су кухиње у већини смештене при школама, а прехрањују и предшколску децу, те да су у том раду заинтересована оба одељка секције подједнако. Надаље, сва друштва-чланови секције-не учествују подједнако у њеном раду. Извесна друштва се у том раду...³⁹

Мада је Секција основана са циљем да се свима добротвореним друштвима омогући даљи рад, под окриљем Црвеног крста, и да се племенити напори свих друштава организују и усредсреде, још увек има друштва-чланова Секције која себе сматрају потпуно самосталним установама и не увиђају да легално постоје и раде само уколико су – кроз секцију – у саставу Црвеног крста и уколико раде по његовим упутствима и у споразуму са њиме. Шта више, ниједно од друштава чланова Секције не приноси редовне месечне извештаје о свом раду, како је то Правилник Секције прописао.

Међутим, протекли први период рада Секције изазива оправдану наду да ће успеси у раду Секције и надаље бивати све већи и да ће сва друштва у том раду учествовати подједнако предано, тако да је и оправдана и нада да ће се постепено отклонити и сви недостаци у организацији и раду са Секције и да ће се рад Секције као и рад свих друштава – чланова Секције саобразити потпуно прописима и потребама тешке денашњице. С тога прелазима на излагање рада одељка Секције.

О Д Е Љ А К П О Д М Л А Т К А :

У току 1941 – 1942. године Одељак Подмлатка радио је и у овим правцима:

Формирање одељка: На седници Бановинског управног одбора, одржаној 7. октобра 1941. године сходно чл. 36 и 37 Правила и чл. 38 и 39 Закона о Црвеном крсту формиран је Одељак Подмлатка Црвеног крста у који су ушли: за председника Миленко А. Марковић, као члан Управног одбора и званични представник Просветног одељења Банске управе, за шефа подмлатка: Радојица Д. Станковић, секретар Бановинског одбора, а за чланове гг: Др. Урош Јекић, Управник душевне болнице и Петроније Миљковић, свештеник. На сарадњу су позвати управитељи свих школа у Нишу и повереница средњих и стручних школа, као повереници П.Ц.К. у својим школама. У месецу фебруару на тражење секретара Бановинског одбора да се за шефа Подмлатка изабере друго лице, пошто је он као секретар Бановинског одбора и других Секција спречен да обавља дужност шефа Подмлатка, јер се послови из дана у дан све више повећавају и траже

³⁹ Последњи ред је исцепан и не може да се разазна шта је било написано.

да дужности шефа Подмлатка обавља друго лице. Мада је Управни одбор решио да дужност и секретара и Бановинског одбора и Подмлатка обавља једно лице, на поновно тражење секретара г. Станковића Радојице, одлучио је да дужност шефа подмлатка обавља добровољни службеник Радомир В. Антић, вероучитељ – ђакон, уз месечни хонорар од 600 – динара.

Посебне секције, Одељак није одржавао, већ је то чинила секција, за заштиту породице, деце и младежи. На свима седницама секције, одељак подмлатка је извештавао своје чланове и секцију о своме раду и намерама за даљи рад, па је одељак подмлатка сагласно са секцијом доносио закључке о раду и решења за даљи рад на пољу Црвеног крста у смислу Правилника подмлатака и упутствима Главног одбора.

Организација: У почетку школске 1941/42. године, у месецу септембрум упућен је распис свим управама школа у целој Бановини, да настану на спровођењу организације по школама. Упућен је апел свима среским просветним референтима који су умољени за препоруку управитељима школа, за спровођење организације Подмлатка Црвеног крста. Такође је умољено Просветно одељење Банске управе да са своје стране препоручи организовање Подмлатка Ц.К. Одељак је био преко целе школске године у сталном контакту са просветним радницима и својим упутствима и писмима најљубазније молио да:

-наставе рад на образовању Подмлатка где не постоји;

-Оснивају кухиње, - упућивајући их притом како да прикупљају животне намирнице и средства потребна за издржавање кухиње при сиромашним школама и при дечијим домовима у којима се налазе деца пострадалих родитеља;

-прикупљају одело, обућу, књиге и школски прибор и тим предметима снабдевати своје сиромашне другове;

-средњим и стручним школама препоручио је одељак уређивање школске радионице за шивење и крпљење рубља и одела;

-да сарађују са одборима Друштва Ц.К. у месту и другим одборима и установама за збрињавање избеглица и других невољника;

тека са лековима за прву помоћ, скупљање лековитог биља и др.

Тако, иако су прилике у току протекле школске године биле изузетне и врло тешке и неповољне, успех на крају школске године био је задовољавајући. Наши вредни сарадници уложили су много труда на рад у извођењу свих акција у Подмлатку. Резултата тога рада био је:

313 организованих школа према 530 школа у прошлој школ. год.;

1288 разредних пододбора према 2666 у прошлој школској години;

33.169 чланова према 43.512 чланова у прошлој школској години;

Од поменутог броја чланова чланарину је платило:

26.456 чланова према 36.500 у прошлој школској години од постојећих

школа по срезовима организовано је 28,7% према 49,30% у предходној школској години. У току школске 1941/42. године наплаћено је чланарине свега динара 52.912 према 56.851 у прошлој години.

Школске кухиње: И за време мира школске кухиње, нису биле само установа, у којима ће се школска деца исхрањивати, већ су оне и васпитне установе, у којима школска деца стичу основне појмове о важности заједничког рада и једном речју, школска деца се у школским кухињама још и морално и друштвено васпитавају. Ратне прилике још више су исказивале да се отварању школских кухиња посвети пажња, јер је број невољне деце, како школске тако и предшколске увећан. У данашњим ратним приликама, а изузетно таквим, кухиње Црвеног крста су представљале спасење живота хиљаде и хиљаде деце наших заробљеника, избеглица и др. сиротиње. Одељак Подмлатка имао је нарочитог утицаја на своје вредне сараднике, нарочито оне у вароши, а кухиње су биле отворене у свима седиштима среских организација и многим сеоским школама. Одељак Подмлатка није био у могућности да тим кухињама пружи своју сталну помоћ, али је својим стеченим искуствима упућивао т.ј. умео да поучи неупућене школске раднике да сами дођу до средстава и да кухиње безпрекорно и успешно прехрањују по десетине па и стотине деце. Ми ћемо овде поменути примеран рад заједничке кухиње нишких гимназија, која је основана по упутствима Секције за заштиту породице, деце и младежи, а помогнута од стране овог Одељка у новцу, намирницама, посуђама и трпезариским прибором. Ова кухиња, чији је утрошак намирница велики, а која је на издржавању Млађана прехраном утрошило у току школске 1941/42 год. преко...⁴⁰ динара успело је да прехрани око 300 најсиромашнијих ђака – чланова П.Ц.К. Кухиња има посебну управу, благајну и све потребне књиге за рачунско пословање. Одељак Подмлатка за прехрану деце у школским кухињама у току 1941/42. године издао је динара 142.174.96. Помоћ су добиле школске кухиње следећих школа: у Нишу при школи „Његош“ 3000 динара, који износ кухиње није могла да утроши пошто је рад исте отпочео у почетку школ. 1942/43. године а финансирање ове кухиње за сада врши Одељак за заштиту породице, деце и младежи; затим кухиње у селу Буковчу, код Краљева, Брабатовцу⁴¹, код Прокупља, Плеш, Рогавчина, Грчак код Александровца-Жупског, Соко Бањи занат. школа и заједничкој кухињи у Нишу за прехрану сиромашних ученика нишких гимназија.

АПОТЕКЕ: Ранијих година Подмладак је поклањао особито пажње на набавку лекова за ручне школске апотеке. Те апотеке обично су комплетиране најпотребнијим лековима за прву помоћ, са – пуном, машинама за шишање и

⁴⁰ У извештају је остављен празан простор за новчана средства која су потрошена за исхрану деце.

⁴¹ Барбатовца.

маказа за сечење ноктију код деце. Набавке су вршене већином из средстава организације Подмлатка, од дела чланарине или прихода чији Млађани у току школске године остваре, као: од уновченог лековитог биља, ручних радова, добровољних прилога сакупљених приликом забава, биоскопа, предавања итд. Тако је од прошле године у многим школама аптека за прву помоћ била неопходна. Ове школске године такође Одељак се је постарао да комплетира најпотребнијим лековима за прву помоћ ове организације Подмлатка, која су се за лекове обратиле, тако да је лекове делило следећим школама: Вукманово, Каменица, Јасеница, Такус, Шарлинце, Гргуре, Снеготин, Гледић, Периш, Топличка Велика Плана, Мучибаба, Врело, Горњи Матејевац и Соко-Бања. Грађан. школа и Краљево такође Грађан. школа. Утрошено је на набавку лекова свега динара 4.734. Иако се до лекова врло тешко долази Одељак ће настојати да у наредној школ. години комплетира најпотребнијим лековима све раније основане апотеке по школама у округу Нишком. У том циљу већ је добио одобрење Главног одбора да из слагалишта може узети потребан јод у кристалу за спремање тинктуре јода и завојног материјала. Путем акције за набавку лекова за школске апотеке доћиће и до потребних осталих лекова. Резултата тога рада изнеће се извештају наредне школске године.

ПРИКУПЉАЊЕ ОДЕЛА, ОБУЋЕ, КЊИГА И ШКОЛСКОГ ПРИБОРА.
– Сва ова прикупљања школској и предшколској деци у Нишу, шивење и кројење рубља извршиле су чланице Подмлатка женске занатске школе и Женске занатске школе за уметне радове бесплатно, а под руководством председнице за заштиту породице, деце и младежи г-ђе Маре Михаиловић и наставница поменутих школа.

Књиге за наше заробљенике: ово прикупљање вршили су чланови-це Подмлатка средњих и стручних школа и колико је Одељку познато на том послу су се нарочито истакли Млађани у Млађанке свих гимназија нишких и Трговачке академије. Књиге су преко Бановинске обавештајне секције достављене нашим заробљеницима који су се у великом броју захвалили својим дародавцима и корисно послужиле многим заробљеницима, који читајући ове књиге убијају досаду и стрпљивије проводе тешке дане у ограђеним логорима.

Уређивање школске радионице: Чланице Подмлатка Ц.К. Женске гимназије у Нишу примиле су од овога Одељка два разбоја, која су раније набављена и стајала неупотребљена у Сврљигу. Разбоје је примила Управитељица Женске занатске школе за уметне радове. Посебних радионица није било при једној школи у Нишу, а такође ни у Бановини. Ручни радови нису израђивани нити су исти уновчавани сем код оних школа које се тиме стално баве, као што су Женске занатске и др. стручне школе. Подмладак ће уз сарадњу Одељка за заштиту породице, деце и младежи и

г-ђа чланица пододбора „Српске Мајке“ и Кола српских сестара у Нишу, основати радионицу за шивење и кројење, као и крпљење рубља. Наиме, ова намерава да уреди Одељак за заштиту породице, деце и младежи, уз сарадњу овог Одељка.

Снабдевање ратом пострадалих породица. – вршено је од стране одбора Друштва Црвеног крста, месних одбора за зимску помоћ Српске заједнице рада, избегличких организација и др. организација и установа позватих за социјално збрињавање невољних уопште. Школски одбори подмлатка су учествовали у свима акцијама које су изводили поједине од побројаних установа и организација, на тај начин што су скупљали прилог у новцу, стварима и натури. Школски одбори Подмлатка Црвеног крста у већини школа а нарочито на селу, делегирани су своје представнике у тим одборима за збрињавање невољника. Млађани су и сами приређивали акције скупљања прилога и те прилоге користили за указивање помоћи невољнима у месту и другим местима. Млађани на село скупљали су животне намирнице и исте достављали среским организацијама а исте су коришћене за прехрану невољних или за ратне заробљенике. Пакети за ратне заробљенике у великом броју одаслати су нашим заробљеницима у Италији и Немачкој. Дају јасну слику рада Млађана и на овом важном и племенитом послу. При многим школама у Срезу нишком можемо видети ручне магацине намењене ратним заробљеницима. О тој храни води се рачуна, постоје нарочити одбори у које су ушли најугледнији грађани села. Као пример ваља истаћи: Горњи Матејевац, Каменица, Међурово и Кнез Село.

Обрађивање вртова: школски одбори Подмлатка са својим члановима Подмлатка радили су на засађивању и обрађивању школских вртова и те приходе су употребили за своје кухиње, а где кухиња није било плодови су додељени сиромашним друговима. У Нишу су обрађивање земљишта Црвеног крста вршиле организације Подмлатка обеју гимназија мушких, женска гимназија, трговачка академија и остале организације. Школе су добиле друга земљишта за обрађивање. Мада приходи нису донели велике користи у материјалном погледу организацијама или установама чија су земљишта обрађивана, створена је могућност школској омладини да све време проведе на чистом ваздуху и да се здравствено ојача радећи на чистом ваздуху и сунцу од јутра до вече. Прву акцију обрађивања земљишта у Нишу повела је секција за заштиту породице, деце и младежи са Млађанима гимназија нишких. Плодови са земљишта Црвеног крста у Нишу нису били знатни али су ипак задовољили стварне потребе кухиње Одељка за заштиту породице, деце и младежи која је без прекида прехрањивала 200 деце почев од новембра 1941. до септембра 1942. године, а која кухиња и сада са већим успехом прехрањује преко 330 деце.

Летовалишта: У току године није организовано летовалиште. Зграда у Куршумлијској Бањи била је заузета станарима-избеглицама и није се могла користити за летовање Млађана као ранијих година, а поред тога и нередовне прилике нису дозвољавале да се у Куршумлијској Бањи летовање деце организује. Од стране Главног одбора препоручено је свима организацијама Црвеног крста организовање летовалишних колонија. Међутим, наше друштво у Нишу није могло ту организацију да изведе мада је било вољно и имало довољно сарадника за ту организацију на име, одмах по пријему расписа Комесара друштва за организовање летовалишта упућени су делегати овога одбора да испитају могућност за образовање летовалишних кампова.

На челу Одељка Подмлатка био је за све време као председник г. Миленко Марковић, шеф Подмлатка Радојица Станковић од конституисања до фебруара, а потом је ту дужност преузео Радомир Антић, вероучитељ, ђакон: чланови: Др Урош Јекић и Петроније Миљковић који је премештен из Ниша.

Са овим завршавамо наш извештај о раду Одељка Подмлатка у школској 1941/42. години и молимо да нам се упутства и сугестије за рад у текућој школској години.⁴²

ОДЕЉАК ЗА ЗАШТИТУ ПОРОДИЦЕ, ДЕЦЕ И МЛАДЕЖЕ

Исто тако као и Секција којој припада овај одељак је један од најновијих огранака Одбора. Отуда је и његов рад још увек у организовању и развијању, мада су резултати тога рада замашни и обећавају све веће успехе.

Одељак је организовао кухињу за прехрану најсиромашније деце одмах по свом оснивању на почетку прошле године. Та кухиња је имала на сталној прехрани 150 деце. Пошто је та кухиња под вођством г-ђе Маре Михаиловић председница одељка одлично радила, а показивала се и могућност да се прибаве потребна средства захваљујући дарожљивости углавном нишког грађанства, одељак је приступио основању даљих таквих кухиња. У току године основно је још 6 кухиња, тако да је крајем године Одељак водио 7 кухиња и у њима прехрањивао око 1.000 деце. За све ове кухиње већ су прибављене основне животне намирнице и за прву половину 1943. годину.

За рад кухиња прописан је ПОСЛОВНИК, одобрен од стране Секције и Одбора, а за сваку кухињу организована је посебна Управа кухиње и састоје се од управитеља школа и наставника потпомогнутих и од чланова из грађанства, а код кухиња смештених у домовима оvd. пододбора „Српске Мајке“ и Кола Српских Сестара језгро управа сачињавају даме из поменутих

⁴² У оригиналном извештају је највероватније испуштено „дају“ након „и молимо да нам се...“

друштва на челу са својим председницима. Ма да су ове кухиње скоро основане, рад у њима тече успешно и у примереном реду. Економ и кухиња месечно подносе Одељку своје књиге на преглед, чланови управног одбора Секције и Одељка чешће посећују кухиње ради упознавања са њиховим радом и потребама, а кухиње смештене при основним школама ревносно обилази и школски надзорник за град Ниш г. Јован Стевановић, који са месним учитељством знатно доприноси успешном раду кухиња.

Оснивање кухиња извршено је по плану израђеном од стране овог Одељка а одобреног од стране Секције и Одбора. Пошто је правилником-пословником рад кухиња постављен на нову основу, те је и раније основана кухиња на прописати начин отпочела рад овим редом: при школама: „Коле Рашић“, „Његош“ и у Дому „Српска Мајка“ а за школе „Краљ Петар II“ и „Краљ Александар I“ 16. новембра 1942. године, при школи „Вук Караџић“ 23. новембра; у Дому Кола Српских Сестара за школску децу свих стручних школа 29. новембра; при школи „Свети Сава“ 4. децембра и при школи „Вожд Карађорђе“ 23. децембра 1942. године.

Из приложеног прегледа рада чланова овога Одељка (друштва у Нишу) види се колико је које од тих друштва имало учешће у раду Одељка по свима гранама његовог пословања.

Упоредно са старањем о прехрани најсиромашније деце, Одељак је настојао да подмири и остале потребе деце уколико му је то било могуће. Тако је Одељак успео да у току године прибави извесне количине текстилног материјала и обуће те је помогао знатан број деце рубљем, одећом и обућом. У ову сврху утрошено је динара 55.143 што се види из целокупног приложеног годињег рачуна Одељка. Радећи на обезбеђивању намирница за кухиње, Одељак је финансирао Подмладак овдашњих мушких гимназија приликом обрађивања земљишта а у циљу набавке семена и расада.

Осим тога, Одељак је на захтев и по упутствима Главног одбора прикупио и одабрао...⁴³ сиромашне деце, већином наших заробљеника и избеглица, ради оправке, коју је децу Одељак спровео до Београда у најбољем реду. Избор деце Одељак је извршио уз сарадњу Подмлатка и Школске поликлинике.

Поред најбројаних задатака, Одељак је повремено указивао помоћ и другим врстама невољних а првенствено сиромашним мајкама са нејаком децом.

Извршавање племенитих друштвених задатака изискивао је огроман рад. У том раду су се сви чланови управног и надзорног одбора својски залагали а службено особље – како стални службеници тако и добровољни сарадници, је са највећом ревношћу и преданошћу вршило своје дужности. Када су то потребе захтевале, особито у сабирним акцијама свесрдно су се одазивали и добровољни сарадници из ширег круга чланова и пријатеља

⁴³ У извештају није наведен број сиромашне деце.

Друштва као и одрасли чланови Подмлатка Ц.К. из овдашњих средњих и стручних школа. Само захваљујући сложним напорима свих чланова и пријатеља Друштва као и одрасли чланови Подмлатка Ц.К. из овдашњих средњих и стручних школа. Само захваљујући сложним напорима свих чланова и пријатеља Црвеног крста, успевао је Одбор да савлада толики рад и да га још стално повећава.

Успех делатности Одбора зависио је у великој мери и од средстава којима је Одбор располагао, јер су сва настојања на ублажавању невоља скопчана са великим расходима. Треба истаћи да Одбор ни у једној прилици није морао одустати од испуњавања задатака Црвеног крста због недостатака материјалних средстава. Кад год се апеловало на грађанство оно се дарезљиво одазивало обилним прилозима. Исто тако су одбор материјално помагале и државне и самоуправне власти. А у колико све то није било довољно на све веће потребе Главни одбор друштва је издашним напорима притицао у помоћ.

У свим својим настојањима Одбор је уживао свесрдну сарадњу и моћну потпору државних и самоуправних власти а сматра за дужност да нарочито истакне велике услуге од стране Окружног начелника г. Чедомира Младеновића и председника Градске општине г. Чемерицића приликом набавке намирница за кујне Црвеног крста. Не мању захвалност Одбор дугује Његовом Преосвештенству Епископу Нишком Г.Др. Јовану, који је у својству почасног председника Секције за заштиту породице, деце и младежи у многоме допринео Црвеном крсту нарочито у погледу прикупљања животних намирница за прехрану деце и слању пакета нашим заробљеницима. Сва акта Одбора упућена свештенству увек су топло препоручена и резултати су били увек позитивни.

У име своје и у име невољних којима је Црвени крст ублажио патње, Одбор изражава најтоплију захвалност свима члановима, пријатељима и сарадницима, како појединцима и установама, са уверењем да ће Црвени крст и надаље уживати исту потпору и сарадњу.

На основу успеха постигнутих у прошлој години мада им је територијална надлежност смањена, Одбор се поуздано нада да ће уз сложна и предана настојања свих чланова и пријатеља, у текућој години своју благотворну делатност још успешније наставити.

СЕКРЕТАР
РАДОЛИЦА Д. СТАНОВИЋ

ПРЕДСЕДНИК
ВЛАДИМИР ФРЕДИЋ, с.р.

Необјављени извори:

Историјски архив Ниш:

Фонд Главни одбор Црвеног крста – окружни одбор Ниш (1878–1947)

Црвени крст Ниш:

Збирка докумената Нишког окружног одбора Српског Друштва Црвеног крста (1941–1944)

Објављени извори:

Извештаји и наредбе комесарске управе и Недићеве владе за округ Зајечарски 1941–1942. година, књига 1, приредио Благојевић Божидар, Неготин-Зајечар, 2006.

Литература:

Антић Дејан, „Страдање нишких Јевреја у концентрационом логору на Црвеном крсту (1941–1944)“, *Јевреји. Српски језик, књижевност, уметност : Зборник радова са XV међународног научног скупа одржаног на Филолошко-уметничком факултету у Крагујевцу (30–31. X 2020)*, књ. II/1, Крагујевац 2021, 263–271.

Антић Дејан, Озимих Небојша, „Судбине и важност логорских лекара – заточеника логора на Црвеном крсту“, *Зборник радова: Историја медицине, фармације, ветерине и народна здравствена култура*, књига 9, Зајечар 2019, 141–148.

Borković Milan, *Kontrarevolucija u Srbiji (Kvislinška uprava 194 –1944)*, књига 1 (1941–1942), Beograd, 1979.

Динчић Александар, „Алексиначко Поморавље у рату и окупацији (1941–1944)“, *Алексинац и Поморавље у прошлости-зборник радова са научног скупа одржаног 3. септембра 2021. године у Алексинцу*, Алексинац, 281–327.

Динчић Александар, „Друштво Црвеног крста и концентрациони логор у Нишу (1941–1944)“, *Зборник Народног музеја Ниш*, XVI-XVII, Ниш, 2008, 123–139.

Жикић Милена, Јанковић Бобан, приредили: *Ниш у листу Ново Време 1941–1944*, Ниш, 2014.

Миловановић Мирослав, *Немачки концентрациони логор на Црвеном крсту у Нишу и стрељања на Бубњу*, Београд-Ниш, 1983.

Штампа:

Службени лист Моравске бановине, Ниш

Summary

Dejan D. Antić

**RED CROSS SOCIETY WORK REPORT ABOUT MORAVA
BANOVINA 1942**

The Morava Banovina Committee of the Red Cross Society in Niš worked during the war and occupation from April 1941 until March 3, 1943, when it was officially dissolved. At the beginning of 1943, the Banovina Committee submitted a report on the results of its work in 1942. The report, which is kept in the Red Cross archives in Niš, shows the complex work of the Red Cross under the conditions of the enemy occupation through an overview of income and expenses and activities: social work, intelligence department, youth department, family, and youth protection.

